

Význam slavistických studií dnes

Titul by se správně měl doplnit o odpověď na otázku: význam pro co? Nena-
bízí se přitom lepší odpověď nežli pro naši národní vědu a kulturu, nebo přesněji,
aniž bych chtěl v okamžiku pro mne významném uchýlovat se k příliš nadnese-
ným slovům: pro naši národní identitu. Na první pohled by se mohlo zdát, že se
prospěšností slavistických studií v slovanské zemi, k níž patříme svou genealogii,
není nutno zvlášť obírat. Zajisté nemalou roli hraje neblahé dědictví minulosti cel-
kem nedávné, kdy se na slovanství vůbec a na studium slovanských jazyků
a slovanských literatur zvlášť přikládala především hlediska ideologická (máme
bez pochyby mnozí z nás v paměti nevědecké vyhlášení studia ruštiny za světo-
názorový obor, neboť přece šlo o jazyk Lenina a Stalina, v zobecňující, newspea-
kové podobě, o jazyk míru a socialismu). Snižování významu jazyka do služebné
role politické propagandy se po 1989 roku obrátilo ve svůj protiklad: totiž v na-
mnoze utilitární tendenci postulující – podle našeho názoru – chybně obrat od
světa slovanského k světu západnímu, od jazyka ruského k jazyku anglickému.
Zvrat v orientaci činí potřebným, aby se otázka významu a prestiže slovanských
studií ve slovanské zemi nastolovala, abych tak řekl, od základu.

Nelze nepřehlédnout k dost radikálním názorům, co my vlastně máme společ-
ného s Rusy či s Poláky, o jižních Slovanech nemluvě. Mnohem důležitější je
věnovat se vztahům ke kultuře německé, přirozeně francouzské (angloamerické).
Není sporu o tom, že zejména německá kultura měla na náš vývoj v průběhu dlou-
hé historie silný vliv, patrně silnější než všechny jiné slovanské kultury dohroma-
dy, velkou ruskou a polskou kulturu nevyjímaje. To je sice pravda, ale pravda jen
částečná a neváhám se říci povrchní.

Sotva bychom mohli postihnout charakter našeho kulturního vývoje, kdyby-
chom pomíjeli kořeny, z nichž naše národní kultura vyrůstá, aniž bychom přehlí-
želi a nedocenili neslovanské prvky, které u nás či na nás působily. Podíváme-li se
ale právě z úhlu slovanských kořenů na otázku slavistických studií, zjistíme, že je-
jich hodnota je pro nás kulturní standard přinejmenším tak důležitá, jak hodnota
kultur nejvyspělejších evropských národů – Němců, Francouzů, Italů, Angličanů.

Přejdeme od obecných konstatací ke konkrétním. Vezměme si za východisko
neobyčejné množství společných, často velmi dávných prvků, které nás spojují se
slovanským světem a jež jsou nad jiné výmluvným dokladem společného
národního dědictví, dědictví nemalé hodnoty.

Významný polský slavista Tadeusz Lehr-Splawiński (1891–1965) se pokusil
spočítat, jaký je v jeho mateřském jazyku – tedy v polštině, a můžeme to *mutatis
mutandis* přijmout i pro další slovanské jazyky, tedy i pro češtinu – podíl výrazů
zděděných z doby praslovanské, tedy z doby, která předcházela vzniku jednot-
livých slovanských jazyků. Přitom jde o výrazy, které si přes dlouhá staletí podr-
žely životnost až do dnešního dne. Výsledky Lehrova šetření jsou překvapující:

vychází ze základu zhruba 8 000 aktivně užívaných výrazů v řeči vysokoškolsky vzdělaného Poláka. Tuto sumu srovnává s asi 1 700 praslovanskými výrazy, jak se dají shromáždit z významných etymologických slovníků France Miklosiche a Ericha Bernekera, první původem Slovinec, profesor slavistiky ve Vídni, jeden z nejvýznamnějších jazykovědců (1813–1891), druhý německý slavista světového významu, mezi jiným profesor pražské univerzity (1874–1937).

Pohledme, o jaké výrazy běží: především týkající se vnitřního života člověka, o takové abstraktní pojmy jak: *duch, duše, rozum, cit, vůle, mysl, paměť, víra, naděje, milost, nenávisť...*, názvy vlastností jak: *zlý, dobrý, moudrý, chytrý, milý...* Početnější jsou výrazy týkající se vnějšího života, z oblasti fyzického světa, živé a mrtvé přírody, jak: *hora, břeh, jeskyně, pole, kámen, skála, řeka, jezero, moře, dub, buk, javor, lípa; medvěd, tur, vlk, jelen, zajíc*; (části těla) *hlava, noha, ruka*; příbuzenské názvy: *otec, matka, syn, sestra*.

Společným dědictvím jsou přečetná slovesa jak: *žít, vidět, slyšet, myslet*, ale také přídavná jména: *chudý, tlustý, lysý* atd. Vyjádřeno číselně, jeví se to takto: ze sumy 1 700 praslovanských slov je 170, neboli celá jedna desetina, z významové oblasti vnitřního světa člověka asi 1400 se týká světa vnějšího. (Zbytek jsou slova pomocná, gramatická, nemající vlastní věcný význam.) Snadno lze z poměru 8000 : 1700 vyčíst, že se jedná o 23 %, tedy téměř o jednu čtvrtinu praslovanských slov v aktivní slovní zásobě dnešního vzdělance pocházejícího ze slovanského světa.

Už sama tato fakta dokládají, jak velké kulturní statky jsou uloženy v našich jazycích. Je naší povinností nejen poznávat, ale udržovat je a zpřístupňovat novým generacím. Provázejí nás do dávné minulosti, až k samým kořenům zrodu našich jazyků. Zobrazují se v nich dlouhé kulturní dějiny, které si v ničem nezadají s kulturními dějinami vyspělých národů. Hlásíme se k těmto vyspělým národům, patříme k nim, zrodila nás stejná mediteránská kultura, křesťanský svět a živý kontakt s duchovním bohatstvím jiných kultur. Zdaleka, jak vidět, jsme nebyli jen odkázáni na to vstřebávat a přijímat cizí podněty, obohacovali jsme, a trváme, že nadále obohacujeme evropskou kulturu o vlastní, chcete-li slovanský přínos.

Patrně již s konečnou platností můžeme tvrdit, že došlo k regeneraci, netroufal bych si však tvrdit, že k úplné renesanci slavistiky po letech pustošení vědeckého, a zejména personálního, totalitním režimem. Aby se tento obrat dále upevňoval zejména vzhledem k procesu evropské integrace, znamená: rozšiřovat tradiční chápání slavistických studií jako oboru úzce filologického, do značné míry podřízeného rusistice.

Spatřoval bych toto rozšíření v prvé řadě v otevření oboru. Zkonkretizují to na svém užším oboru – polonistice. Větší otevřenost neznámá, že rezignujeme na důležitou filologickou, a v tom právě slavistickou složku, nýbrž v uvědomování si a zdůrazňování širších souvislostí evropských a světových. Žádný obor nemůže existovat v izolaci od jiných, z čehož plyne požadavek, že v rámci dosavadní metodologie musíme zohledňovat jiné aspekty polonistiky, jak se promítají do dalších disciplin a metod, historie, filozofie, sociologie, etnologie, antropologie

atd. Rozšíření bude také znamenat zrovnoprávnění filologických poznatků (z jazyka, písemnictví a vzájemných literárních vztahů) s poznatky z dějin Polska, polského umění, polské hudební kultury apod., což se sice v různém rozsahu dělo, ale chyběly některé podstatné složky, např. polská křesťanská filozofie a v souvislosti s tím křesťanská (katolická) spiritualita, hrající závažnou roli v dějinách Polska. Přitom musí polonistická studia navazovat ve větší míře na duchovní klima současné epochy. Přeloženo do praktické roviny: povinně se to projevit ve volbě témat pro vědecké konference, vyhledáváním badatelů, kteří se zabývají otázkami, jež rezonují s vědeckými, kulturními, a také duchovními proudy doby. Znamená to také orientaci magisterských a doktorských prací, které by zrcadlily polský duchovní život a kulturu v celém jeho bohatství a rozmanitosti. Dá to naší práci nový rozměr a zaměří nás na závažnou tematiku nového milénia v integrované Evropě.

A už jen závěrečná poznámka. Mohl by to být jakýsi pendant, pro nějž by nejspíš hodil pozměněný titul přednášky: Slavistika na OU dnes. Tedy: co se slovanskou filologií (kam u nás zatím patří rusistika a polonistika, jaké místo má zaujímat na naší univerzitě).

Především jde o to, jak se v našich poměrech dokážeme vyrovnávat se změnami v slovanských zemích, dále pak jakým způsobem a jak efektivně jsme s to skloubit obrovskou rozlehlost slavistické látky s badatelskými a studijními možnostmi jednotlivce, jak vůbec rozvíjet slavistiku na stále nedostatečné a ke všemu stále omezené finanční bázi, jak se smířit s redukováním, doufejme že jen dočasným, personálního zajištění slavistiky, jak překonat generační lakúnu etc., otázky lze množit.

Nezbývá než se spokojit s konstatací, nepříliš optimistickou. Nejsme osamoceni v přesvědčení, že v současné době nemůžeme očekávat větší zájem, podporu a také pochopení navzdory všem slibům a deklaracím ze strany oficiálních činitelů a úřadů, ale i veřejnosti pro slavistiku. Vidíme všichni, že zájem se obrací spíše k praktickým, pragmatickým stránkám a aktivitám, a také ovšem k vědám nejmodernějším, jak biotechnika a technika bez přívlastků, nežli je věda o jazyce, věda o literatuře, věda filologická. Slavistika, i když má v našich zemích úctyhodné tradice a výsledky uznávané v celém vědeckém světě, nehraje k naší lítosti tu roli, k níž ji tyto tradice a věhlas zmocňují a zavazují. Nevím, nakolik se to může změnit v blízké budoucnosti, zatím, domnívám se, trvá nerovnováha mezi „praktickým“ a „teoretickým“ životem, ač by to tak být nemělo. Vždyť přece základ obojího, zjednodušeně řečeno, je jeden. To jest relace, vztah mezi člověkem a světem, z jejichž vzájemné součinnosti se realizuje kultura i společenské vědomí. Chci zřetelně vyslovit přesvědčení, že přivrácení rovnováhy sdílí se mnou ti, kdož univerzitu – v souladu s etymologií tohoto označení – pojímají jako obsáhnutí celku, rovnosti všech částí, jako nenadřazování parciálních zájmů zájmům univerzálním.

Jiří Damborský, Ostrava

